

EK – 33

GÖZLEMLER
&
YORUMLAR

BİR İŞADAMININ YORUMLARI
MELİH GÜRSOY

*“1954-61 yılları milli gelirin düşük olduğu
yıllardır”*

EK – 33

İZMİRLİ SANAYİCİ – YAZAR MELİH GÜRSOY’UN 1950 – 1960 DÖNEMİ HAKKINDA YORUMLARI ¹

Dış yardımlar, tarımsal ürünlerdeki artış ve ilk yıllarda dış ticaret hadlerindeki iyileşme sayesinde 1950’den sonra yatırımlarda bir artış görüldü. 1948 – 51 yıllarında ortalama GSMH’nın % 10,1’ini bulan yatırımlar, 1952 – 55 döneminde % 13,4, **1956 – 59 döneminde ortalama % 13,8’e yükselmişti.** ²

1950 – 54 yılları arası yapılan yatırımlarda özel sektörün payı daha fazlayken 1954 yılından sonra özel sektör payı çok azalmıştır. ³

Kısa zamanda ülkedeki traktör sayısı üç binden kırk bine çıktı ⁴ve kurak ve yarı kurak bölgelerin arazileri tarıma açıldı. Aynı zamanda zirai krediler geniş bir şekilde dağıtıldı. Köylünün ve çiftçinin yaşam düzeyi çok yükselmişti. ⁵

Fakat tarımdaki bu gelişme milli gelir üzerinde önemli bir yükseltici etki yaptı. ⁶

Hükümetin bu yıllarda yaptığı en iyi işlerden birisi de binlerce kilometre boyunca karayolları yapımıdır. Ülkede çok verimli çalışan bir karayolları teşkilatı kuruldu ve bölgeler, önemli merkezler karayollarıyla birbirlerine bağlanmak suretiyle ekonominin bütünlüğü sağlandı. Bu arada baraj inşaatlarına başlandı ve bir kısmı kısa zamanda tamamlanıp işletmeye açıldı....

Özel sektörün faaliyetini yoğunlaştırdığı tekstil sanayinde; gıda, şeker, çimento, kimya, ilaç alanlarında üretim önemli oranda arttı. ⁷

Havaalanları ve limanlar yapıldı. 1950 yılında özel sektöre sanayi yatırımları için kredi vermek üzere Sınai Kalkınma Bankası kuruldu. ⁸

Tarımdaki fazla üretimin getirdiği fazla gelir ve dış yatırımlar madencilik ve sanayi alanlarına kaydı ve özel sektör tarafından bir kısım sanayi tesisleri kurulmaya başlandı. ⁹

Liberasyon ve dış yardımlar sayesinde ithalat ve üretim artmaktaydı. ¹⁰

Türkiye gıda maddeleri ve buğday ithal eder hale geldi. Sanayie verilen önem ve hızlı yatırım isteği ekonomide darboğazlar doğurdu. ¹¹

Enflasyon hızla artmaya başladı. 1954 yılından önce tüketim malı ithalatı toplam ithalatın % 25’ini bulurken, bu miktar % 10’un altına düştü. İthalattaki bu gerileme mal yokluklarına, karaborsaya neden oldu. Fakat bir yandan da ithalatın

¹ “BİZİM İZMİRİMİZ” ‘1950 – 1960 YILLARI’ bölümünden alıntılar ve yorumlar (Sayfa 187 – 190)

² Durgunluk döneminde yüksek yatırım!

³ On yıllık toplam yatırım 9 592 ton altına eşit. Özel sektör yatırımı azalmamış.

⁴ Türkiye’de o tarihte 3 milyon çiftçi ailesi ve 40 bin traktör var. Artış, ekilen alanların 14.5 milyondan 24 milyon hektara çıkmasına bağlı. Traktörlere değil.

⁵ Olumlu bir gelişme değil mi?

⁶ Neden “fakat”? Bu da olumlu bir gelişme.

⁷ Özel sektör önemli yatırımlar yaptı.

⁸ Ne kadar güzel? Düşük faiz ve uzun vadeli krediler.

⁹ Bu da olumlu.

¹⁰ Bu da olumlu.

¹¹ Bu cümlelinin anlamı? Kuraklık olmuş buğday ithal edilmiş. Sanayie önem verilmiş. Hızlı yatırım yapılmış. Ekonomide darboğazlar doğmuş?

yerini ithalatı ikame sanayi almasına yani aynı malların yerli olarak yapılması çalışmalarına yol açtı.¹²

4 Ağustos 1958 tarihinde alınan istikrar tedbirleriyle Türk Lirası devalüasyona tabi tutularak dış ticaretin tıkanıklığı giderilmeye çalışıldı. Bu arada dış ticaret kontrolleri sınırlı ölçüde azaltıldı. Milli Korunma Kanunu uygulamaları fiilen durduruldu, kamu işletmelerinin mamullerine yapılan zamlar azaltıldı. Yeni para basımı kontrol altına alındı ve iktisadi devlet teşekküllerinin Merkez Bankası'ndan çekebilecekleri para miktarı kısıtlandı. **Enflasyonun baskınını azaltabilmek için bankaların kredi muslukları çok kısıldı, kredilere tavanlar konuldu. Bu tedbirler sonunda enflasyon durdurulmuş, fakat** 1959 yılı sonuna doğru büyük bir durgunluk, resesyon başlamıştı.¹³

Bütün bu tedbirlere rağmen siyasi düşünceler ve alışılan keyfi hareketler, alınan kararların tam olarak uygulanmasına imkân bırakmıyordu. İstikrar programının devlet bütçesi ve yatırımlarla ilgili hükümleri tam olarak yerine getirilmediğinden 1960 bütçesi büyük bir açıkla kabul edilmiş, **Hazine Merkez Bankası'ndan plansız – programsız para çekmeye devam etmiş ve resmi sektöre verilen kaynakların çoğu imar gibi verimsiz sahalara harcanmıştı.**¹⁴

Bu şartlar altında artan siyasi huzursuzluk neticesinde 27 Mayıs 1960'ta iktidar devrilerek askeri yönetim kuruldu.¹⁵ Demokrat Parti'nin son günlerinde alınan istikrar tedbirleri neticesinde zaten iyiye doğru gitmekte olan ekonomi, askeri idarenin de baskısıyla dengeye kavuşmuş, iktisadi hayat normale dönmüştü. Bu dönemde kabul edilen yeni anayasayla iktisadi planlama zorunlu hale getirilmiş, başbakanlığa bağlı devlet planlama teşkilatı kurulmuştur. 27 Mayıs 1960'dan sonra ekonomiyi plan ve program çalışmaları içinde yeniden ele alan hükümet ilk neticeleri 1962 yılında almaya başlamıştır.

1954 – 61 yılları milli gelirin düşük olduğu yıllardır. Bu yıllarda, milli hasılda ortalama büyüme hızı % 3,7 olmuştur. Sanayide yıllık ortalama büyüme hızı % 4,3 olabilmüş, tarımsal büyüme ise % 1,8'de kalmıştır.¹⁶

1950 – 61 yılları arasında İzmir'de ve Ege'de önemli sınai gelişmeler olmaya başlamış, çimento, demir-çelik, elektrik ve tekstil sanayinde bugün halâ faaliyetlerini sürdüren önemli şirketler kurulmuştur. 1956 yılında kurulan Metaş, Çimentaş, Karteks, 1955 yılında kurulan Dewilux boya fabrikası, 1959 yılında kurulan Bayraklı boya fabrikası bu şirketler arasında bulunmaktadır. 1960 yılından sonra yabancı sermaye iştirakiyle büyük yatırımlar devam etmiş, otomobil, kamyon, kâğıt, içki, çimento tesislerinin kuruluşu bu dönemde gerçekleşmiştir. 1960 yılında kurulan Desa, 1963 yılında Dyosad, 1969 yılında kurulan Türk Tuborg, 1968 yılında kurulan Botaş, 1964 yılında kurulan Ege Endüstri, BMC, 1969 yılında kurulan Viking Kâğıt Fabrikası bu yıllarda kurulan büyük fabrikalardır.¹⁷

1960 yılı sonuna doğru İzmir'de on biri devlet sektörüne, 209'u özel sektöre ait olmak üzere 220 büyük firma imalat dallarında faaliyet göstermekteydi. Bu yıllarda genellikle tüketim malı üretim sanayinden, ara malı ve yatırım malı üretim sanayilerine doğru bir geçiş

¹² Olumlu bir gelişme daha. Yerli sanayi gelişmeye başlıyor.

¹³ Yanlış. 1960 yılının ilk 5 ayının ekonomi göstergelerine ve 1960 yılı çimento tüketimine bakınız.

¹⁴ 1960 bütçesi denk olarak sunulmuş ve kabul edilmiştir. KAYNAK: Bütçe Gerekçesi Verimsiz imar çalışması dediği İstanbul'a nefes aldırın birkaç ana cadde.

¹⁵ Hazırlıkları 1957 yılı başlamış!

¹⁶ DİE/DPT göstergelerindeki yanlışlıklar yazara yanlış yorumlar yaptırıyor!

¹⁷ Hep olumlu gelişmeler. Bir çeşit ikrar.

görülmektedir. Bölge sanayi için gerekli hammadde genellikle bölgeden temin edilmekte, özellikle gıda, içki, tütün, dokuma sanayinin hammaddeleri tamamen bölge içinden sağlanmaktadır.¹⁸

Hükümet elindeki devlete ait sanayi tesislerini özel sektöre satma vaadiyle geldiyse de bunda başarılı olamadı. 1950 – 60 yıllarında özel sektöre satılabilmiş kamu iktisadi teşekkülü olmadı. 1954 yılında Başbakan Menderes, hükümetin özel sektöre fabrika satma imkânı olmayışını şu şekilde açıklıyordu: Devlet, elinde bulunan kamu iktisadi teşekküllerini özel sektöre devretmek istemektedir, fakat özel sektörden bunlara ciddi bir talep gelmemektedir. Ülkede yeniden girişilecek o kadar çok konu var ki, özel teşebbüs bu yeni konuları tercih etmektedir. Bu fabrikalar için şimdiye kadar gelen az miktarda talep de bunların adeta parasız devrini öngörmektedir.¹⁹

1949 yılında tedavülde 893 milyon lira vardı. Bu miktar 1960 yılında 4 milyarı geçmişti. Sadece tedavüldeki para arzı yıllık ortalama olarak % 34 oranında bir artış göstermiştir.²⁰

*

¹⁸ Bu kadar olumlu gelişme ama GSMH artmıyor? Yazar da sorgulamıyor. DİE göstergelerine inanıyor.

¹⁹ Bu açıklamanın kaynağı belli değil. Nerede, ne zaman ve tam ne söylemiş? Bu tür açıklamalar alıntı şeklinde olmalı ve kesinlikle kaynak belirtilmeli.

²⁰ Paranın değerindeki düşüş dikkate alındığında artış % 80 düzeyinde, 10 yılda!

*